

Barbár fohász és izzó kolorit

Kosztá József emlékkiállítás

Várkert Bazár, 2016. IV. 17-ig

SINKÓ ISTVÁN

„Olyan felindulásban dolgozom, hogy egyszer holtan fogok összeesni a festőállvány előtt” – mondta egy nyilatkozatában Koszta József, a magyar festészet egyik nagy magányosa, az „egy utú” művész, akinek megadatott, hogy hosszú életében végigjárja saját választott festői útját, hogy a neki kedves motívumot a teljességig bontsa ki.

A hódmezővásárhelyi kiállítás után a Várgondnokság és a KOGART alapítvány közös szervezésében a Várkert Bazár kiállítótermeiben bemutatott életműanyag reprezentáns módon mutatja fel ennek a sajátosan magyar gyökerű festészetnek a stációt. A müncheni évek képei, a szentanulmány, a hátakat még nem ígérnek többet, mint más, hasonló tanulmányokat folytató fiatal művész munkái, ám a Háromkirályokkal és olaszországi, valamint nagybányai időszakának képeivel már egy határozott, nagyformátumú egyéniség áll előttünk.

KOSZTA JÓZSEF:

Háromkirályok

(A napkeleti bölcsek), 1906-1907, olaj, vászon, 121x125,5 cm
© Magyar Nemzeti Galéria

KOSZTA JÓZSEF:

Tányértörő nő, 1919 körül,

olaj, vászon, 80x70 cm
© Magyar Nemzeti Galéria

Koszta Nagybányán a színek tüzeségét, a plein airben való kolorizmust tanulta meg, néhány munkáján még Ferenczy hatása mutatkozik, majd elkövetkeznek az

foto: Berényi Zsuzsa

első világháború éveit követő portrék és tanyaképek, a későbbi legfontosabb motívumok. Ekkortájt lel otthonra egy Szentes melletti tanyán, már ismert mesterként, olyan festőként, akit jegyez a műgyűjtők és a szakma elitje. Kiállításain fontos anyagi sikereket ér el, így viszonylagos biztonságban dolgozik, útra kelhet Párizsba, Velencébe, Cézanne-t, az olasz táj színeit, Velazquezt és Rembrandtot csodálja meg, ám megismerve őket sem tér le a maga választotta útról. Festői világa színeiben, ecsetkezelésében kiteljesedik, de akárhány mestert ismer is meg, akármilyen stílusokkal is találkozik, számára – mondhatnánk, a magyar Millet számára – mégis a magyar festészet nagyjai a választott vezérsíllagok. Munkácsyt és Paál Lászlót tartja a maga számára legfontosabbnak, festészetük erőteljes realizmusa, a tájképekben fellelhető fény-atmoszféra játék a legjelentősebb képi élmény.

A 30-as évekre az addigi impresszionista felfogás, az alla prima festészet komorodni látszik. Tanyáin a fehérek drámai mélykék egkek előtt villannak fel, a korábbi lilás, narancsos égboltok párizsi kékbe, ultramarinba játszanak, a foltszerű festés erős pasztóztatással párosul. A levegőperspektíva adta színmodulálások háttérbe szorulnak, az eddig is kontúr, vonal nélküli festői nyelv még inkább a foltfestészet irányába tolódik. Koszta nem a nagy méretek és nem a nagy kompozíciók mestere. Tematikájához mért kis formátumú vásznan robbannak színei. Mednyánszky utolsó korszakának oldott festőisége, Nagy István robusztus arcképei és Rudnay mély barnái Kosztánál egyetlen kis tájban vagy egy kerítés előtt álló figura sziluettjében jelennek meg. Összefoglaló, szintetizáló mesternek mondhatnánk, s míg az előbb Millet-et említettem, mondhatnánk

foto: Berényi Zsuzsa

a magyar Cézanne-nak is, aki konok következetességgel dolgozott saját festészeti kifejezéseinek tökéletesítésén egy motívum tükrében. Ami Cézanne-nak a Mont Saint Victoire, az Kosztának a nyárfák közt, az akácokban álló tanya vagy tanyasor, esetleg a magányos nőalak.

Kosztá a két világháború közötti magányos alkotók egyik óriása, Tornyáival, Egryvel a „magyar táj magyar ecsettel” érzését hordozó művész. Szent meggyőződése volt, hogy a magyar művészet réges-régen felemelkedhetett volna az európai művészeti világ élére, ha tehetségeinket – s körülményeinket – jobban kihasználjuk, jobb sáfárok vagyunk. Ő ezt néhány külföldi kiállításával és következetes festői magatartásával igyekezett véghezvinni. Nem ő tehetett róla, hogy a magyar festészet ismertsége és elismertsége ott tartott (s tart ma is), ahol.

A második világháború után a magányos mestert a szocialista realizmus egyik apostolaként kívánták üdvözölni, Pogány Ö. Gábor a *Művészet forradalmarai* című kötetében, jó szemmel észrevéve a rendkívüli robusztusságot, alkotásaiban ezt egy agrárproletárokkal szimpatizáló, szociálisan érzékeny festészet erejeként kívánta bemutatni. Talán ennek (is) szól 1948-as Kossuth-díja. Ám a visszavonultan élő mester maga sosem szeretett volna ilyesfajta szerepet. A kortársairól és a fiatalokról zord véleményt alkotó, mogorva festő Adyt és erdélyi írókat olvasva, visszavonultan élt tanyáján, sem korábban, sem a háború után semmiféle szerepet nem kívánt elvállalni. Festő maradt haláláig.

foró: Berényi Zsuzsa

foró: Berényi Zsuzsa

Mégis felfedezhető munkásságában az a puritán, sőt rideg paraszti lét, mely a tanyavilágot oly jellegzetessé tette már a Monarchiában, s utána is igen sokáig. Képein az aratásról visszatérők, a kukoricatörésben serénykedők nem az idilli életképek statisztái, hanem egy kemény munkáslét hányatott életű szereplői. Ez akarva-akaratlan, a festői látásmód és az anyaghasználat által, talán szándékai ellenére is kisejlik festményeiből. Így válhat Koszta impresszionizmusa, plein airje vaskos realizmussá, színvilágának drámaisága egy társadalmi csoport drámájává.

Ennek bemutatása a kiállításrendezésnek nem célja, a kronológia és az értelmező molinókkal ellátott „fejlődéstörténet” erről kevés szót ejt. Idézi – s ez némileg árulkodó – a korabeli kritikus-ironikus megjegyzést Koszta látásmódjára a sötét egek és a fehér tanyafalak kapcsán, miszerint „éjszakai nappalokat” festett. A kor sötét napjait, nappalait talán kevésbé észlelte az egyre magányosabb és zárkózottabb festő, de a képeinek hangulatában nyomon követhető a világégés hétköznapijainak nyomasztó atmoszférája.

Koszta József kortársunk. Sokkal inkább azzá vált, mint néhány nagyszerű kollégája, pályatársa. Az ő festészete minden korszakban – s ma az „újratöltött” (reloaded) festészet idején is – nagyszerű előképként szolgálhat. Olyan hatásokkal, olyan eredeti, azóta sem évülő festői nyelvvél bír, mely példaértékű, használható és tanítandó is. Remélhetőleg még sokszor találkozzunk munkáival, nem csak egy-egy korszak bemutatása alkalmából, vagy rosszabb esetben múzeumok raktáiraiban.

KOSZTA JÓZSEF:
Eső után (Vihar előtt), 1909,
olaj, vászon, 87x97 cm
© Magyar Nemzeti Galéria

KOSZTA JÓZSEF:
Kukoricát török I, 1916 körül,
olaj, vászon, 72,5x61 cm
© Magyar Nemzeti Galéria